

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ЗВО УКРАЇНИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS IN THE EDUCATIONAL PROGRAMS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF SOCIAL WORK

У сучасному світі, де виклики суспільства постійно змінюються, інновації в навчальних програмах підготовки соціальних працівників стають ключовим елементом забезпечення професійної компетентності майбутніх випускників. Зокрема, заклади вищої освіти активно впроваджують новаторські підходи для забезпечення якісної підготовки спеціалістів у сфері соціальної роботи.

Стаття присвячена дослідженню інновацій, які впроваджуються в навчальні програми закладів вищої освіти України для формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у сфері соціальної роботи. Актуальність дослідження обумовлена постійним розвитком суспільства та зростаючою потребою у наявності висококваліфікованих соціальних працівників на ринку праці. У зв'язку з новими викликами, котрі виникають перед майбутніми випускниками спеціальності «Соціальна робота» в умовах сучасності, питання удосконалення навчальних програм та їх адаптації до вимог часу стають особливо актуальними.

Мета статті полягає у розробленні рекомендацій щодо подолання проблем, які ускладнюють впровадження інновацій в навчальні програми підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України.

Для досягнення цієї мети було визначено низку завдань: окреслити мету професійної діяльності соціального працівника; виокремити як загальні, так і спеціальні компетентності, які необхідно сформувати у майбутніх випускників спеціальності «Соціальна робота»; здійснити аналіз стану підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України; виявити проблеми, які ускладнюють впровадження інновацій у навчальні програми підготовки працівників у сфері соціальної роботи та запропонувати пропозиції щодо їх вирішення. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання, такі як критичний аналіз, синтез інформації, індукція та дедукція.

За результатами дослідження було визначено, що інновації в навчальних програмах для соціальних працівників є важливими, оскільки вони стимулюють активну участь студентів у навчальному процесі, надають актуальну та практичну інформацію, розвивають навички співпраці та самостійності, готують до роботи в соціальній сфері. Однак їх впровадження в українських закладах вищої освіти ускладнюється такими проблемами як: недостатня підготовка викладачів, відсутність ресурсів, консервативність управління, відсутність зв'язку з практикою та низька мотивація студентів. Вирішення цих проблем передбачає організацію навчання та підвищення кваліфікації викладачів, залучення зовнішніх ресурсів, співпрацю з практикуючими соціальними працівниками у розробці програм, прове-

дення тренінгів та майстер-класів зарубіжних фахівців, створення практично орієнтованих навчальних програм для формування професійної компетентності майбутніх випускників, поширення інформації про переваги та можливості інноваційних навчальних програм серед студентів спеціальності «Соціальна робота».

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів адміністрацією закладів вищої освіти, викладачами та розробниками навчальних програм для формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у сфері соціальної роботи.

Ключові слова: соціальна робота, професійна компетентність, майбутні випускники, заклади вищої освіти, інновації, навчальна програма, онлайн-ресурси.

In the contemporary world, where societal challenges are constantly evolving, innovations in educational programs for the training of social workers become a key element in ensuring the professional competence of future graduates. Specifically, higher education institutions actively implement innovative approaches to ensure the high-quality preparation of professionals in the field of social work.

The article is dedicated to exploring the innovations introduced in the educational programs of Ukrainian higher education institutions to cultivate the professional competence of future specialists in social work. The relevance of the research is driven by the continuous development of society and the growing demand for highly skilled social workers in the labor market. Given the new challenges faced by future graduates specializing in Social Work in today's context, the refinement of educational programs and their adaptation to the demands of the time becomes particularly crucial. The article aims to develop recommendations for overcoming challenges that hinder the implementation of innovations in educational programs for social workers in Ukrainian higher education institutions. To achieve this goal, several tasks were addressed, including defining the purpose of the professional activity of a social worker, identifying both general and specific competencies expected from graduates in Social Work, analyzing the current state of social workers' training in Ukrainian higher education institutions, identifying problems complicating the integration of innovations into training programs, and proposing solutions. The research employed general scientific methods of cognition such as critical analysis, synthesis of information, induction, and deduction.

Based on the research findings, it was established that innovations in educational programs for social workers play a crucial role as they stimulate active student participation in the learning process, provide relevant and practical information, foster collaboration and indepen-

УДК 364.07: 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.45>

Соловйова Т.Г.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти
Запорізького національного
університету

Заверико Н.В.,

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної
педагогіки та спеціальної освіти
Запорізького національного
університету

Сущенко Л.О.,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

dence skills, and prepare students for real-world work in the social sphere. However, their implementation in Ukrainian higher education institutions is hindered by challenges such as inadequate teacher preparation, resource shortages, conservative management, lack of practical connection, and insufficient student motivation. Addressing these issues requires organizing training and professional development for teachers, involving external resources, collaborating with practicing social workers in program development, conducting training and workshops by international experts, creating practically

oriented educational programs, and promoting information about the advantages and opportunities of innovative educational programs among Social Work students. The practical significance of the research lies in the possibility of utilizing the obtained results by the administrations of higher education institutions, teachers, and curriculum developers to enhance the preparation process of professionals in the field of social work.

Key words: social work, professional competence, future graduates, higher education institutions, innovations, educational program, online resources.

Постановка проблеми. Життя мільйонів українців зазнало значних змін через повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, військові дії та тимчасову окупацію частини країни. За останні півтора року такі вирази, як «повітряна тривога», «загроза застосування балістичного озброєння», «внутрішньо переміщені особи», «міграція», «інвалідність, спричинена війною» стали невід'ємною частиною нашого лексикону.

Соціальні потрясіння, обумовлені війною, посилили вимоги до рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Попит на ефективну соціальну підтримку громадян постійно зростає і, як очікується, залишиться актуальним й після перемоги. Сучасний соціальний працівник має бути добре підготовлений до нових викликів, володіти високим рівнем кваліфікації, щоб надавати ефективну допомогу громадянам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Інтеграція інновацій у програми підготовки соціальних працівників є важливою стратегією для подолання нових викликів. Інноваційні навчальні програми відіграють ключову роль у формуванні гнучкого та компетентного покоління соціальних працівників, здатних позитивно впливати на якість життя громадян. Такі програми сприяють розвитку аналітичних навичок, стратегічного мислення та інноваційного підходу до вирішення проблем, що є незамінними в сучасному складному контексті.

У світлі вищезазначених міркувань очевидно, що тема дослідження має неабияку актуальність. Впровадження інновацій у навчальні програми підготовки соціальних працівників є важливим завданням, оскільки сучасні виклики, спричинені війною та соціальними потрясіннями, ставлять перед фахівцями соціальної сфери необхідність підвищення рівня кваліфікації та розвитку нових компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка соціальних працівників є досить актуальною темою, яка висвітлюється в роботах багатьох науковців, таких як: Скачкова Г. С. [9], Macleish J. [11], Hooper S. & Hannafin M. [12], Сенік А. М. [8], Савельчук І. Б. [7] та інші. Однак недостатньо дослідженим на сьогоднішній день залишається питання впровадження інновацій в програми підготовки фахівців соціальної сфери, в зв'язку з чим воно потребує додаткового розгляду та аналізу.

Мета дослідження – розроблення рекомендацій щодо подолання проблем, які перешкоджають впровадженню інновацій в навчальні програми підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриття теми нашого дослідження потребує чіткого визначення мети професійної діяльності соціального працівника, а також загальних і спеціальних компетентностей, які очікуються від випускників закладів вищої освіти, які займаються підготовкою фахівців соціальної сфери. Як зазначено у професійному стандарті, основною метою професійної діяльності соціального працівника є здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню складних життєвих обставин, їх подолання або мінімізацію спричинених ними негативних наслідків для окремих осіб чи сімей, які в них перебувають [5]. Зазначена діяльність передбачає всебічну теоретичну та практичну підготовку фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО). Аналіз чинних стандартів підготовки соціальних працівників дає підстави стверджувати, що загальні компетентності випускників охоплюють різноманітні навички. До них належить:

- здатність здійснювати професійну діяльність;
- здатність застосовувати інформаційні та комунікаційні технології;
- здатність забезпечувати конфіденційність інформації;
- здатність застосовувати державну мову для усного та письмового спілкування;
- здатність до навчання, самоосвіти та постійного підвищення кваліфікації;
- здатність працювати в команді;
- здатність мислити критично, аналізувати, синтезувати та прогнозувати;
- здатність ініціювати, планувати та управляти змінами;
- здатність до соціальної взаємодії та співробітництва;
- здатність до прийняття обґрунтованих рішень та інше [5].

Соціальний працівник повинен володіти не тільки загальними, а й спеціальними (фаховими) компетентностями, серед яких варто відзначити здатність аналізувати та оцінювати соціально-політичні процеси, психічні властивості, стани

і процеси, становлення і розвиток особистості, соціальних груп і спільнот, а також розуміти проблеми, потреби, специфічні особливості і ресурси клієнтів [9].

Отже, майбутній фахівець із соціальної роботи повинен володіти знаннями з психології, соціології, політології, медицини, менеджменту, права та інших дисциплін. Це підкреслює необхідність комплексної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери згідно з навчальними програмами, що відповідають зазначеним вимогам та стандартам.

Згідно з Довідником закладів вищої освіти, підготовкою соціальних працівників в Україні займаються близько 70 ЗВО [2]. До 2016/2017 навчального року спеціальність «соціальна робота» належала до галузі знань 1301 («Соціальне забезпечення»). Однак суттєві зміни відбулися з прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України № 266 від 29.04.2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [6]. Ця Постанова призвела до рекласифікації спеціальності «Соціальна робота», яка тепер визначена як самостійна галузь знань, а саме «23 Соціальна робота». Зазначена рекласифікація відображає тенденції розвитку як спеціальності, так і самої професії, підкреслюючи її зростаючу значущість для українського суспільства.

Міністерством освіти і науки України розроблено новий проект постанови уряду «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», який наразі обговорюється громадськістю. Запропонований перелік структурно та кількісно відповідає галузям, визначеним у Міжнародній стандартній класифікації освіти. Цей крок є важливим на шляху до прийняття єдиних статистичних стандартів і систем класифікації [4].

Кожен заклад вищої освіти, який займається підготовкою соціальних працівників, має гнучкість у розробці та реалізації освітніх програм, специфічних для цієї галузі. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», освітня програма – це сукупність освітніх елементів, що включає навчальні дисципліни, індивідуальні завдання, практичні заняття, засоби оцінювання тощо. Метою програми є досягнення визначених нею результатів навчання, що дають право на здобуття певної освітньої або освітньо-професійної кваліфікації. [3].

В більшості закладів вищої освіти України підготовка фахівців за спеціальністю «Соціальна робота», зокрема за кодом 231, здійснюється, як правило, за двома основними освітніми програмами: «Соціальний працівник» та «Соціальний педагог». Проте окремі ЗВО пропонують альтернативні освітні програми в межах цієї спеціальності, такі як «Соціальний та правовий захист»,

«Анімаційна соціально-педагогічна діяльність», «Організатор соціально-педагогічної діяльності в громаді», «Соціальний педагог», «Соціальна робота в громаді», «Соціальна реабілітація», «Соціально-психологічне консультування», «Соціальна робота з інтерактивними технологіями» тощо.

Здебільшого освітні програми з підготовки соціальних працівників, які використовуються ЗВО, не відзначаються інноваційністю, а засновані на традиційних методах навчання. Так, на сьогоднішній день, у закладах вищої освіти України відзначається домінування традиційних методів навчання, таких як класичні лекції, семінари та самостійна робота студентів. Аналізуючи лекції як основний метод викладання при підготовці соціальних працівників, важливо відзначити, що ця форма організації навчального процесу відіграє ключову роль. Лекції дозволяють викладачам систематизувати та передавати студентам структуровану, необхідну та актуальну інформацію [11]. Що стосується семінарів, то вони відбуваються шляхом презентації матеріалу, розробленого студентом, повторення вивченого на лекціях і проведення дискусій та діалогу з викладачем та аудиторією. Ця форма занять дозволяє глибше освоїти предмет. За дослідженням Хупера С. та Хенефіна М., семінарські заняття сприяють розширенню словникового запасу студентів, що є важливим елементом підготовки соціальних працівників. Грамотне володіння мовою є необхідною умовою для успішної професійної діяльності та ефективної взаємодії соціального працівника з клієнтом [12].

Незважаючи на позитивні аспекти традиційних методів навчання, сучасні вимоги до підготовки соціальних працівників, а також динаміка розвитку суспільства вимагають перегляду та актуалізації освітніх програм. Для того щоб відповідати новим викликам сьогодення, заклади вищої освіти повинні впроваджувати інновації у свої навчальні програми, спрямовані на розширення теоретичних знань та практичних навичок майбутніх фахівців (табл. 1).

На сьогоднішній день відзначається позитивна тенденція щодо впровадження інновацій в освітні програми підготовки соціальних працівників у вітчизняних ЗВО. Спираючись на досвід Запорізького національного університету, варто відзначити впровадження нових підходів до викладання та застосування інтерактивних методів. Зокрема, в рамках таких курсів, як «Прикладні методики в соціальній роботі», «Практикум з медіаторних технологій», «Методологія тренінгової роботи та консультування», «Профвідбір та профдіагностика», в університеті застосовуються інноваційні стратегії. Зокрема, використовуються тренінги та ділові ігри, студенти-соціалістики виконують індивідуальні завдання, які включають створення

Таблиця 1

Інновації в навчальних програмах ЗВО для формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у сфері соціальної роботи [7, 8]

Інновації	Значення
Впровадження нових підходів до навчання та використання інтерактивних методів	Включає в себе групові проекти, симуляції, рольові ігри та інші активні методи, що сприяють активному залученню студентів до навчального процесу. Це допомагає студентам краще засвоювати матеріал та розвивати практичні навички.
Використання новітніх технологій та програмного забезпечення	Включає в себе використання електронних навчальних платформ, онлайн-курсів та спеціалізованих програм для навчання соціальних працівників. Це дозволяє студентам отримувати доступ до актуальної інформації, розвивати навички використання технологій та спрощує процес навчання Впровадження міждисциплінарного навчання.
Поєднання різних дисциплін	Поєднання різних дисциплін, таких як психологія, соціологія, економіка, з метою надання студентам комплексного бачення професійної діяльності соціального працівника. Це дозволяє студентам розширити свої знання і розуміння професії та розвивати навички міждисциплінарної співпраці.
Впровадження практичної складової	Включає проведення практик, стажувань, роботу з реальними клієнтами та виконання проектів у рамках навчальних програм. Це дозволяє студентам отримати практичні навички та досвід роботи на реальних випадках, що підготує їх до роботи в сфері соціальної роботи.
Впровадження інноваційних методів оцінювання	Включає використання портфоліо, самооцінювання, групове оцінювання та інші новаторські підходи до оцінювання знань та навичок. Це сприяє розвитку критичного мислення, самостійності та вмінню аргументувати свої позиції.

Примітка: систематизовано авторами.

соціальної реклами, розробку соціальних проектів, формулювання програм для різних груп клієнтів, підготовку презентацій та рефератів. Варто відзначити й те, що при підготовці соціальних працівників застосовуються новітні технології та програмне забезпечення. Наявність ресурсної бази для роботи в режимі онлайн забезпечує безперебійне функціонування факультету в умовах війни. В повному обсязі використовуються можливості електронних засобів навчання, таких як MOODLE, а також онлайн-платформ, включаючи ZOOM, Google Meet та інших [10].

Інновації в навчальних програмах з підготовки соціальних працівників мають важливе значення, оскільки вони забезпечують більш активне залучення студентів до навчального процесу, допомагають отримати актуальну та практичну інформацію, розвивають навички співпраці та самостійності, а також підготують студентів до реальної роботи в сфері соціальної роботи. Однак їх впровадження у закладах вищої освіти України ускладнює низка проблем. Такими проблемами є:

– *відсутність належної підготовки викладачів.* Для успішного впровадження інновацій у навчальні програми необхідно мати викладачів, які володіють необхідними знаннями та навичками. Однак, часто викладачі не мають достатньої підготовки або досвіду роботи з інноваційними методами, що ускладнює їх впровадження;

– *відсутність ресурсів.* Впровадження інноваційних програм вимагає наявності не лише фінансових, але й технічних, матеріальних та інформаційних ресурсів. Багато українських ЗВО (особливо тих, які постраждали внаслідок воєнних дій) не

мають достатніх ресурсів для впровадження інновацій, що заважає їх реалізації;

– *консервативність управління.* Деякі заклади вищої освіти можуть бути консервативними у своїй роботі та не готовими до впровадження інноваційних змін. Як керівництво, так і викладачі, можуть чинити опір у прийнятті нових програм, методів та підходів у навчанні соціальних працівників;

– *відсутність зв'язку з практикою.* Часто навчальні програми не враховують потреби реальних роботодавців та вимоги практичної діяльності соціальних працівників. Відсутність зв'язку з практикою ускладнює впровадження інновацій та підготовку студентів до роботи у сфері соціальної роботи;

– *недостатня мотивація студентів.* Навчальні інновації можуть бути нецікавими або незрозумілими для студентів, що призводить до їх недостатньої мотивації та зацікавленості. Це може стати перешкодою для успішного впровадження інноваційних програм.

Можливими шляхами вирішення зазначених проблем можуть бути наступні:

– *організація навчання та підвищення кваліфікації викладачів з питань інноваційної освіти.* Важливо надати викладачам доступ до спеціалізованої літератури, вебінарів і тренінгів, що допоможе їм оволодіти необхідними знаннями та навичками для впровадження інноваційних методів навчання;

– *залучення зовнішніх ресурсів.* Університети можуть співпрацювати з комерційними підприємствами, соціальними організаціями або громадськими організаціями для отримання доступу до

необхідних ресурсів. Наприклад, заклад вищої освіти може укласти угоди про співпрацю з організаціями, які надають студентам можливість проходити практику або стажування, а також використовувати їхні технічні засоби та матеріали;

– залучення до розробки навчальних програм практикуючих соціальних працівників. Це дозволить впроваджувати нові підходи та методи навчання, враховуючи потреби роботодавців та вимоги практики. Організація зустрічей, семінарів або круглих столів зі співробітниками організацій, у яких здійснюється соціальна робота, може сприяти встановленню зв'язку та обміну досвідом;

– запрошення до викладання, проведення тренінгів та майстер-класів фахівців із зарубіжних закладів вищої освіти, які мають великий практичний досвід в цій галузі. Вивчення практики зарубіжних ЗВО, зокрема США та Канади, показує, що особи, які мають право навчати соціальних працівників, повинні мати спеціальну освіту, практичний досвід роботи в цій галузі та офіційну сертифікацію в галузі соціальної роботи [1]. Американські викладачі, як правило, поєднують свої академічні та навчальні функції з практичною, консультативною та методологічною діяльністю в соціальному секторі. З огляду на це, українським ЗВО, які готують соціальних працівників, було б корисно запрошувати іноземних фахівців для проведення лекцій, семінарів та майстер-класів, використовуючи їхній багатий практичний досвід;

– створення практично орієнтованих навчальних програм. Важливо включити до навчального процесу проекти, практикуми та симуляцію реальних ситуацій, що допоможе студентам отримати практичні навички та досвід роботи в соціальній сфері. Залучення до навчання провідних експертів, які мають практичний досвід у соціальній роботі, також може покращити підготовку студентів до реальної практичної діяльності;

– поширення інформації про переваги та можливості інноваційних навчальних програм серед студентів. Важливо проводити інформаційні кампанії, виставки, презентації та інші заходи для популяризації інноваційних підходів у навчанні соціальних працівників. Важливо створити зручні способи зворотного зв'язку зі студентами, щоб вони могли висловити свої пропозиції та побажання щодо навчальних програм.

Висновки. Інновації в навчальних програмах з підготовки соціальних працівників є ключовим елементом, що сприяє активній участі студентів у навчальному процесі, надає їм актуальну та практичну інформацію, а також розвиває необхідні навички для співпраці та самостійної роботи. Незважаючи на це, їх впровадження в українських закладах вищої освіти ускладнюється

низкою проблем, таких як нестача підготовки викладачів, відсутність необхідних ресурсів, консервативність управління, відсутність зв'язку з практикою та недостатня мотивація студентів. Розв'язання цих проблем передбачає проведення широкого спектру заходів, таких як підвищення кваліфікації викладачів у сфері інноваційної освіти, залучення зовнішніх ресурсів, співпраця з практикуючими соціальними працівниками, організація тренінгів та майстер-класів із залученням міжнародних фахівців та розробка практично орієнтованих навчальних програм. Практичне значення проведеного дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів адміністрацією ЗВО, викладачами та розробниками програм для формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у сфері соціальної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В. П. Соціальна робота. Ін-т вищої освіти АПН України: Держ. центр соц. служб для молоді. Київ: УДЦССМ, 2001. 332 с.
2. Довідник ВНЗ. Освіта. Юа. 2023. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-68-25.html>
3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. ВРУ. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Проект нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової перед вищої освіти. МОН. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/proyekt-novogo-pereliku-galuzej-znan-i-specialnostej-za-yakimi-zdijsnyuyetsya-pidgotovka-zdobuvachiv-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti>
5. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний працівник»: Наказ МСПУ № 1049 від 04.07.2019. Кадровик-01. 2023. URL: https://prokadry.com.ua/files/2020/01/28_01_2020/07_sotsialnyi_pratsivnyk.pdf.
6. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266: Наказ МОН від 06.11.2015 № 1151. ВРУ. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15.11#Text>
7. Савельчук І. Б. Ресурсне забезпечення інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: педагогіка, соціальна робота. 2019. № 2 (45). С. 154–159.
8. Сенік А. М. Інноваційні технології навчання у підготовці майбутніх соціальних працівників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 66. С. 192-195.
9. Скачкова Г. С. Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. Педагогічні науки. 2016. Вип. 3 (48). С. 128–133. URL:

https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25448/1/FPP2016-3_17Skachkova.pdf

10. Стратегія розвитку факультету соціології та управління Запорізького національного університету на 2023–2025 рр. Запорізький національний університет. 2023. URL: <https://www.znu.edu.ua/strategijarozvytkuft/2023/fsu.pdf>

11. Macleish J. *Why Do We Lecture?* London: Jossey-Bass Publishers, 1996

12. Hooper S. & Hannafin M. The Effect of Group Composition on Achievements, Interaction and Learning Efficiency during Computer-Based Instruction. *Educational Technology Research and Development*. 1991. № 39. P. 10–27.